

Marek Derwich, Anna Galar

"Cistercium Mater Nostra. Tradycja –
Historia – Kultura", 2007-2013 :
[recenzja]

Hereditas Monasteriorum 3, 407-410

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Marek DERWICH
Instytut Historyczny
Uniwersytet Wrocławski

Anna GALAR
Wrocław

„Cistercium Mater Nostra. Tradycja – Historia – Kultura”

„Cistercium Mater Nostra. Tradycja – Historia – Kultura” to ukazujący się przez ostatnie siedem lat (od 2007 do 2013 r.) rocznik poświęcony interdyscyplinarnym badaniom nad dziejami cystersów, przede wszystkim na ziemiach polskich. Wydawcą było opactwo Cystersów w Mogile, przy czym t. I–II/1 ukazały się we współpracy z nowosądecką oficyną Nova Sandec, a pozostałe (t. II/2–VI) z Towarzystwem Naukowym „Societas Vistulana”. Rocznik był wydawany w formacie A4. Jego Redaktorem Naczelnym był o. Piotr Chojnacki OCist, opat mogiński i Prezes Polskiej Kongregacji Cystersów, a członkami redakcji byli o. Krzysztof Jankosz (od t. IV, sekretarz t. IV–V), o. Mateusz Kawa OCist (sekretarz t. VI), Beata Kwiatkowska-Kopka, Marcin Starzyński (sekretarz t. VI), Marcin Szyma, Tomasz Węclawowicz i Maciej Zdanek. W skład Rady Naukowej wchodził: ks. Tadeusz Dzidek, Alexandra Gajewski (od t. VI), Jiří Kuthan (od t. II/2), Marian Kutzner, o. Andrzej Napiórkowski OSPPE, Krzysztof Ożóg, Zbigniew Pianowski, Kazimierz Radwański, ks. Jan Szczepaniak, ks. Jacek Urban, Tomasz Węclawowicz.

Na łamach czasopisma podejmowano tematy ważne dla zrozumienia cysterskiej duchowości, tradycji, historii, historii sztuki i dziedzictwa kulturowego. Redakcja starała się współpracować z autorami zagranicznymi, których teksty znajdziemy w prawie każdym tomie, opublikowane w języku oryginału oraz w polskim tłumaczeniu (lub z obszernym streszczeniem). Artykuły w języku polskim zaopatrzone w streszczenia w języku angielskim, a niekiedy publikowano także w tłumaczeniu (zawsze miało to miejsce w wypadku tekstów redakcyjnych). Tomy charakteryzują się bardzo wysokim poziomem graficznym i bogatym, kolorowym materiałem ikonograficznym (zdjęcia, mapy, ryciny).

Intencją redakcji było przypisanie wiodącej tematyki każdemu tomowi. Tomy I i II (cz. 1 i 2) mają charakter monograficzny skoncentrowany wokół działalności i twórczości wybitnych postaci. Pozostałe składają się z trzech części: rozpraw i artykułów, prac drobnych i materiałów oraz recenzji i sprawozdań (których brak jedynie w dwóch ostatnich tomach). W części pierwszej znajdziemy najczęściej prace związane z aktualnymi rocznicami cysterskimi, a także materiały z konferencji cysterskich. W drugiej części zamieszczane są przede wszystkim sprawozdania dokumentujące wyniki najnowszych badań archeologiczno-architektonicznych i prac konserwatorskich prowadzonych w polskich obiektach cysterskich i pocysterskich oraz artykuły przyczynkowe dotyczące konkretnych zabytków. Ostatni dział obejmuje recenzje z polskich i zagranicznych opracowań o tematyce cysterskiej oraz omówienia treści bieżących tomów zachodnich periodyków poświęconych dziejom cystersów: „Analecta Cisterciensia”, „Cistercian Studies Quarterly”, „Cistercienser Chronik”, „Cîteaux. Commentarii Cistercienses”, „Collectanea Cisterciensia. Revue de Spiritualité monastique”, „Rivista Cisterciense”, „Sancta Crux. Zeitschrift des Stiftes Heiligenkreuz” (tylko w t. 1, 3 i 4).

Tom I, za rok 2007, nosi tytuł *500-lecie twórczości Stanisława Samostrzelnika 1506–2006* (ss. 146). Twórczości Stanisława Samostrzelnika, cystersa mogińskiego i najwybitniejszego polskiego mniaturzysty okresu schyłkowego malarstwa książkowego, poświęcone zostały trzy artykuły.

M. Zdanek i M. Starzyński ukazali zarys dziejów opactwa w czasach artystycznej działalności Samostrzelnika, Barbara Miodońska scharakteryzowała jego twórczość malarską, a M. Starzyński omówił rolę i funkcje herbów w miniaturach jego autorstwa. Znajdziemy tu poza tym charakterystykę duchowości cysterskiej (o. Iwo Kołodziejczyk OCist), pierwszą część opracowania rezultatów prac konserwatorskich prowadzonych w krużgankach klasztoru w Mogile w latach 2006–2007 (T. Węclawowicz) oraz opracowanie średniowiecznej genezy kompozycji krajobrazowej w opactwie w Rudach (o. Dariusz Tabor CR).

Tom II, za 2008 r., jako jedyny składa się z dwóch części. Część 1, zatytułowaną *Aelred z Rievaulx – myśl i czasy* (pod redakcją M. Starzyńskiego, ss. 195), w całości poświęcono myśli i biografii jednego z ojców duchowości cysterskiej, angielskiego mnicha Aelreda z Rievaulx, którego 900. rocznica urodzin przypadła w 2007 r. Wszystkie prace zostały opublikowane w polskiej i obcojęzycznej (angielskiej, włoskiej lub czeskiej) wersji językowej. David H. Williams przedstawił rozwój fundacji cysterskich w Anglii w latach 1143–1167, B. Kwiatkowska-Kopka – przypadającą na okres piastowania tu przez Aelreda godności opackiej przebudowę opactwa Rievaulx, a o. Bernard A. Grenz OCist opublikował w polskim tłumaczeniu i opatrzył komentarzem list św. Bernarda z Clairvaux do Aelreda z Rievaulx, polecający mu napisanie jego największego dzieła – *Zwierciadła miłości*. Większość prac poświęcona jest myśli Aelreda: teologii przyjaźni, uznanej za „hermeneutyczny klucz” do jego dzieł (o. Wincenty W. Polek OCist), teorii trzech szabatów – ikon odpoczynku – jako formie życia duchowego (Domenico Pezzini), porządkowi natury rozumianemu jako wieczny odpoczynek wszystkich bytów (o. Ryszard Groń OCist), a także Aelredowi jako wychowawcy mnichów, pomagającemu im odnaleźć w klasztorze własne doświadczenie duchowe (o. Alexius Vandrovec OSB). Poza tym Andrzej M. Wyrwa omówił ideę i przebieg szlaku cysterskiego na ziemiach polskich.

Część 2, zatytułowana *Błogosławiony Wincenty Kadłubek. W 800-lecie sakry biskupiej* (pod redakcją M. Starzyńskiego i M. Zdanka, ss. 332), stanowi pokłosie konferencji zorganizowanej 3 XI 2008 r. przez opactwo Cystersów w Mogile, Archiwum i Bibliotekę Krakowskiej Kapituły Katedralnej oraz Polską Akademię Umiejętności z okazji 800-lecia papieskiej konfirmacji wyboru mistrza Wincentego Kadłubka na biskupa krakowskiego. Rozpoczynają ją, opublikowane po polsku i angielsku, obszerne wprowadzenie autorstwa o. P. Chojnackiego i M. Starzyńskiego oraz opracowane przez M. Zdanka kalendarium życia i kultu Kadłubka. Jerzy Wyrozumski zajął się wpływem intelektualnego odrodzenia wieku XII na działalność mistrza Wincentego. Artur Lis zestawił i omówił 13 dokumentów, których wystawienie było związane z działalnością Wincentego Kadłubka w kancelarii księżęcej oraz jako biskupa krakowskiego. Marek D. Kowalski przedstawił relacje bpa Wincentego Kadłubka z krakowską kapitułą katedralną, skupiając się na krytyce informacji o przekazaniu przez niego na jej rzecz dziesięcin z kilkunastu wsi położonych koło Czerwowa.

Następna grupa artykułów ogniskuje się wokół *Kroniki polskiej* mistrza Wincentego Kadłubka: jej konstrukcji (Edward Skibiński; Zenon Kałuża), kwestii wykorzystania przez niego dzieł Wilhelma z Conches i Bernarda z Clairvaux (Z. Kałuża) oraz *Annales Regni Polonorum deperditi* (Maciej Mikuła), pamięci i tradycji o Kadłubku w dziejopisarstwie polskim XIII–XV w. (Wojciech Drelicharz) oraz renesansu jego *Kroniki* w XV w. (Marian Zwiercan).

Najwięcej prac koncentruje się na zagadnieniu kultu bł. Wincentego Kadłubka, w tym na: jego miejscu w staropolskiej hagiografii (Roman M. Zawadzki) i kaznodziejstwie (ks. Kazimierz Panuś); jego ikonografii (Krzysztof J. Czyżewski, Marek Walczak), aktach procesu kanonicznego z lat 1687–1691 (M. Zdanek), formach kultu w katedrze na Wawelu (ks. J. Urban), staraniach abpa Karola Wojtyły o kanonizację mistrza Wincentego (ks. Grzegorz Ryś) oraz możliwości jego kanonizacji w świetle obecnych procedur (ks. Henryk Misztal).

W tomie III, za 2009 r. (pod redakcją M. Starzyńskiego, ss. 140), opublikowano artykuł nt. roli cystersów w kształtowaniu tożsamości Europy (A. M. Wyrwa) oraz sporządzony na podstawie wykazów i ksiąg święceń arcybiskupów gnieźnieńskich spis mnichów cysterskich, którzy w latach 1482–1493, 1563–1581, 1585–1603, 1720–1731 i 1732–1737 przyjęli święcenia kapłańskie (Krzysztof Kaczmarek). Poza tym czytelnik znajdzie tu: drugą (pierwsza ukazała się w t. I) część opracowania rezultatów prac konserwatorskich prowadzonych w krużgankach klasztoru w Mogile w latach 2006–2007, które weryfikują dotychczasowe ustalenia o chronologii poszczególnych etapów budowy kościoła i klasztoru w Mogile (T. Węclawowicz); krótki komunikat nt. XX-wiecznych witraży w kościele i klasztorze w Mogile (Grażyna Fijałkowska); oraz krótkie przypomnienie sylwetki trzeciego opata Cîteaux, św. Stefana Hardinga (1059–1134), z aneksem zawierającym tłumaczenie jego trzech dzieł: *Monitum do Biblii św. Stefana*, datowanego na 1109 r., *Listu o zachowaniu mnichów*, datowanego na lata 1108–1113, oraz *Listu do mnichów z Sherborne*, datowanego na lata 1122–1133 (o. Ignacy Rogusz OCist).

Tom IV za rok 2010 (pod redakcją M. Starzyńskiego, ss. 195), otwiera opublikowana po polsku i angielsku pierwsza część pracy Alexandry Gajewski pt. *Inne spojrzenie na architekturę cysterską*, poświęcona *Ideji architektury cysterskiej jako zwierciadła czasu*. Dalszą część tomu zajmują dwie prace stanowiące pokłosie międzynarodowej konferencji *Rezydencje opackie w klasztorach cysterskich – problematyka badawcza i konserwatorska*, która odbyła się 20 IX 2008 r. w opactwie cysterskim w Jędrzejowie. Znajdziemy tu opracowania poświęcone *Cysterskim domom opackim w średniowiecznej Brytanii* (D. H. Williams, po polsku i angielsku), stanowi badań nad domami opackimi w klasztorach cysterskich w Małopolsce i dotyczącym ich zagadnieniem architektoniczno-konserwatorskim (B. Kwiatkowska-Kopka, M. Zdanek). Dział *Rozpraw i artykułów* zamykają artykuły: *Młyny zbożowe i przemysłowe w dobrach cystersów z Oliwy do początku XVII w.* (Rafał Kubicki) oraz przygotowane przez M. Starzyńskiego przy współpracy plastyka, Barbary Widłak, opracowanie heraldyczno-historyczne *Herbów i pieczęci opactwa i opata klasztoru mogińskiego*. W dziale *Prace drobne i materiały* znajdziemy opracowanie odkrytych w latach 80. XX w. witraży z małego wirydarza przy domu opata w klasztorze pocysterskim w Kołbaczu (Roman Kamiński) oraz sprawozdanie z odbudowy pocysterskiego zespołu klasztorno-pałacowego w Rudach w latach 1998–2010 (ks. Jan Rosiek).

Tom V, za rok 2011, pt. *Sztuka i kultura duchowa Zakonu Cysterskiego* (pod redakcją M. Starzyńskiego, ss. 124 + 40), poświęcony jest w całości publikacji materiałów z dwóch seminariów zorganizowanych w opactwie mogińskim w dniach 21–22 V 2010 oraz 4–6 VI 2011 r. pod wspólnym tytułem *Seminaria sztuki i kultury duchowej cystersów*. Oprócz prezentacji źródeł i głównych aspektów duchowości cysterskiej (o. I. Rogusz OCist) znajdziemy tu prace poświęcone: metodyce interpretacji architektury sakralnej (T. Węclawowicz), miejscu wizerunków NMP *Mater Misericordiae* i *Lactatio santi Bernardi* w średniowiecznej duchowości i sztuce cysterskiej (Anna M. Migdał), wybranym dekoracjom malarskim z rudzkiego kodeksu BUWr I F 149: *Moralia in lob sancti Gregorii Magni* (o. D. Tabor CR), stanowi badań nad nieistniejącym skrzydłem północnym klasztoru w Koprzywnicy (B. Kopka-Kwiatkowska), badaniom archeologiczno-architektonicznym prowadzonym w opactwie Sedlec koło Kutnej Hory (Aleš Pospíšil), dziejom (w tym architekturze i wyposażeniu artystycznemu) oraz pokasacyjnym losom opactw w Olizarowym Stawie i Wistyczach (Marcin Zgliński), interpretacji symboliki architektury cysterskiego kościoła pw. Matki Boskiej Częstochowskiej w Nowej Hucie (Józef S. Wroński).

Ostatni tom, VI, za lata 2012–2013, pt. *In orbe sol, lux et sidera. Studia z dziejów Zakonu Cysterskiego dedykowane Davidowi H. Williamsowi w osiemdziesiątą rocznicę urodzin* (pod redakcją M. Starzyńskiego, M. Zdanek, ss. 253), został dedykowany D. H. Williamsowi, anglikańskie-

mu duchownemu i jednemu z najwybitniejszych współczesnych znawców cystersów, który w latach 1995–1997 pełnił posługę duszpasterską w Polsce. Otwiera go *Editoriale* (o. Marek P. Chojnacki OCist, M. Starzyński, M. Zdanek), prezentujące tom i wyjaśniające, dlaczego jest on ostatnim wydanym tomem tego czasopisma. Po nim następują prezentacja sylwetki Jubilate (B. Kwiatkowska-Konopka) oraz bibliografia jego prac za lata 1963–2012 (M. Starzyński). W dziale *Artykuły i rozprawy* znajdziemy analizę traktatu św. Bernarda z Clairvaux *Ad milites templi. De laude nova militiae* jako przewodnika po Ziemi Świętej (Agnieszka Maciąg), tekst poświęcony odnowie liturgii sakramentalnej w *Katechizmie* autorstwa Marcina Białobrzzeskiego, opata mogińskiego w latach 1559–1586 (o. M. Kawa OCist), charakterystykę nauczania na temat Eucharystii w tworzonych zapewne na potrzeby mniszek trzebnickich dziełach XVII-wiecznego cystersa Kaspra z Przemętu (Dominika Krupińska), edycję i tłumaczenie oraz prezentację XVII-wiecznego *Epitafium enigmatycznego o mistrzu Wincentym Kadłubku* (Anna Ledzińska, M. Zdanek). Justyna Ziomek scharakteryzowała XIV-wieczne polichromie w kaplicy św. Jakuba Większego w opactwie cystersów w Łądzie, a Jadwiga Odrobina omówiła znajdujący się aktualnie w opactwie mogińskim gotycki tryptyk pochodzący z kościoła parafialnego pw. NMP i św. Andrzeja ze Szczodrowa, który prawdopodobnie pierwotnie znajdował się w kościele parafialnym w Sycowie. A. M. Wyrwa omówił srebrną tabliczkę wotywną dedykowaną trzeciemu opatowi Cîteaux – Stefanowi Hardingowi, odnalezioną w kościele św. Mikołaja w Tarnowie Pałuckim, jako przykład kultu tego świętego na ziemiach polskich.

W dziale *Prace drobne i materiały* Anna Bojęś-Białasik i Jacek Czechowicz uzupełnili ustalenia B. Kwiatkowskiej-Kopki i M. Zdanka dotyczące domu opackiego w Mogile (t. IV). B. Kwiatkowska-Kopka na podstawie własnych badań prowadzonych w klasztorze jędrzejowskim polemizuje z tezą Roberta Kunkla, że budowa klasztorów cysterskich mogła być realizowana bez wcześniejszego projektu. Z kolei Magdalena Kadziszewska polemizuje z Piotrem Pokorą w kwestii datacji dwóch pieczęci opata klasztoru w Wągrowcu, Adama Rzewuskiego, oraz publikuje wystawiony przez niego dokument z 29 III 1763 r., zachowany w transumpcie z 1778 r. Paweł Stróżyk opublikował tablice z nowożytnymi pieczęciami opatów wielkopolskich klasztorów cysterskich, jako uzupełnienie do swojego opublikowanego w 2011 r. artykułu (w: W. Drelicharz, Z. Piech (red.), *Pieczęcie herbowe – herby na pieczęciach*, s. 191–215), oraz trzecią część opracowania pieczęci opactwa w Łeknie-Wągrowcu (cz. 1 i 2 opublikowane w *Studiach i Materiałach do Dziejów Pałuk*, t. 4 i 6). Mateusz Wyżga przedstawił świadectwa działalności duszpasterskiej cystersów mogińskich wśród okolicznej ludności w księgach metrykalnych parafii Raciborowice z XVII i XVIII w.

Niestety, tom VI, za lata 2012–2013, jest ostatnim tomem czasopisma. Redakcja podjęła decyzję o przekształceniu periodyku w serię wydawniczą pod tytułem „Cistercium Mater Nostra. Studia et documenta”, w ramach której będą ukazywać się monografie, wydawnictwa źródłowe, tematyczne zbiory artykułów i materiały pokonferencyjne. Zapowiedziany pierwszy tom będzie obejmował wybrane prace zebrane o. Augustyna Ciesielskiego OCist.